

GİRİŞ

ÖNCÜ ÇALIŞMALAR

İbn-i Haldun (1332-1406)

- **Büyük İslam düşünürü İbn-i Haldun**, tarihsel ve sosyolojik bir bakış açısına sahip “*Mukaddime*” adlı eserinde; **toplumsal gerçekliği tarihsel** bir çerçeve içinde ele alarak anlamaya ve açıklamaya çalışmış ve bu amaçla “*Umran İlmi*” adını verdiği yeni bir bilim dalının kurucusu olmuştur.
- **İbn-i Haldun** “*İnsan toplumu’nu*” bağımsız bir bilimin konusu haline getirmeye çalışmış ve buna **Umran İlmi** adını vermiştir.
- **Umran** sözcüğü ile, genel olarak, “*toplum*” kavramını karşılamıştır.
- **Umran biliminin inceleme alanını**; vahşi yaşam, ehlileşme, mülk, devlet, geçim koşulları, savaşlar, evrimleşme, asabiye, kazanç, ilimler, sanatlar gibi konular olmuştur.
- **MERİÇ**, İbn-i Haldun’un düşüncesinde iki(2) temel kavram bulunduğunu ve bunların “**umran**” ve “**asabiye**” olduğunu söyler.
- **Umran** bir kavmin yaptıklarının ve yarattıklarının bütünü, toplumsal düzeni, din ve inançları, örf ve adetleri, kısacası tarihi ve insanı kapsar.
- **Asabiyet(Asabiye)** ise tarihsel gelişmenin harekete geçirici gücü olup, toplumsal dayanışmayı ifade eder.
- **İbn-i Haldun** umran ve içtima(toplanma, bir araya gelme) kelimelerini aynı anlamda kullanır.
- **Tarihin şartları dediğinde**, bundan insani kurumları, örf ve adetleri, inançları, siyasi oluşumları ve kültürü anlamalıyız.
- **İbn-i Haldun’un düşüncesinde insan**, alışkanlıklarının ve kazandıklarının ürünü olup, doğanın ya da doğuştan mucizenin eseri değildir.
- **Örf ve adetler**, insan tabiatını değiştirir.
- **İnsan**, varlığını, eski kuşaklara dayanan kökenine değil, alışkanlıklarına borçludur. Bir şeye alışınca örf, adet olur ve bu doğuştan tabiat olmaya kadar gider.
- **Asabiyet veya Asabiye**, esas olarak akrabalıktan doğar ve birinci dereceden soydaşlığa ya da kandaşlığa dayanır.
- **Belli bir toplumsal grubun(öbeğin)** veya **ailenin** mensupları arasındaki ilişkileri güçlendiren yakınlık ve akrabalık bağlarıdır.
- **Nesep asabiyeti**, bedevi toplulukların toplumsal yaşam şartlarında vücuda getirdikleri asabiyeti, **Sebep asabiyeti ise**, şehirleşme ve devletleşme sürecinde ortaya çıkarak nesep asabiyetinin yerini alan toplumsal bağ ifade eder.
- **Bu nesep ya da soy bağının**, biyolojik temelinden giderek uzaklaşarak toplumsal bir bağa dönüşmesi anlamına gelir.
- **Haldun’a göre**, toplumu ve uygarlığı incelemek için insan toplumunu etkileyen olguların nedenleri araştırılmalıdır.
 - **Bu incelemeyi yapacak ilim ise**, “*İlm-i Umran*” veya “*Umran İlmi*” ‘dir.
- **Haldun’a göre ilm-i umran, şu sorulara yanıt aramalıdır.**
 - a) İnsanlar, niçin bir arada toplum halinde yaşarlar?
 - b) Toplum halinde yaşayan insanlar, niçin siyasi otoriteye ihtiyaç duyarlar?
 - c) Toplu yaşayan insanların geçim tarzlarından veya ekonomik etkinliklerinden kaynaklanan ilişki biçimlerinin sebepleri nelerdir?
 - d) İnsanları, diğer varlıklardan ayrı seçkin bir konuma getiren ilmi faaliyetlerin ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin sebepleri nelerdir?
- **Haldun’un** sosyal teorisinde öbe çıkan en önemli kavram olarak “*asabiye/asabiyet*”, göçebe toplum ile yerleşik toplum ikiliğini incelemeye ve göçebelikten yerleşik hayata geçiş sürecini açıklamada merkezi bir yer işgal eder.

- **Asabiyet**, korumak, korunmak, mücadele etmek ve kazanmak için birlikte hareket etmek anlamına gelir.
- **Bir toplumda, asabiyet duygusu** ya da **bağının** kolektif duygu, düşünce ve davranışa yol açması sayesinde toplumsal yardımlaşma, dayanışma ve bütünlüşme sağlanır.
- **Haldun**, asabiyet kavramını merkeze alarak “*riyaset*” ve “*mülk*” ayrımı yapar.
- **Haldun**, bedevi ve iptidai topluluklardaki siyasi iktidarı elinde bulunduran müesseseye “*riyaset*” der. Bu makamı işgal edenler, *en yaşlı ve saygın* kimselerdir.
- **Riyaset** makamının devlet haline gelmesi, cemiyetteki yapısal değişimin sonucudur.
 - **Bu geçiş**, bedevi topluluk yapısında önemli roller oynayan “*nesep asabiyeti*”nin yerini, yavaş yavaş “*sebeb asabiyeti*”ne bırakması ile başlar.
 - **Ancak bu değişim**, ilahi bir kaynaktan veya bireysel iradede doğma, toplum hayatının doğal zorunluluklarının bir sonucu olarak gerçekleşir.
- **Mülk ise** egemen olma, kararlarını ve kurallarını zorla kabul ettirebilme anlamına gelir.
- **Ayrıca mülk ya da devlet**, vergi toplar, sınırları korur, askeri seferler düzenler ve kendi üstünde daha güçlü bir varlık tanımaz.
- **Mülk**, hükümet eliyle yönetilen, güç ve şiddete, egemen olma ve boyun eğdirmeye dayanan siyasal örgüt biçimidir.
- **Haldun**, toplumsal hayatın oluşmasıyla dünyanın imar edildiğini, böyle bir hayat tarzında insanların saldırılarından korunmak için bir yasakçıya (hükümete veya egemene) ihtiyaç duyduklarını belirtir.
- **Yasaklamak ise** hükmetmek, kuvvet sahibi olmak ve zorla hükmünü yerine getirmekle olur.
- **Haldun**, deve yetiştiriciliğine dayanan göçebe halkları, her bakımdan bedevi umranın en ilkel aşaması olarak görür.
- **Siyaset**, insanı hayvandan ayıran insani doğanın bir sonucu olup, insanların birbirlerine saldırılarını önleyecek bir kanun koruyucunun varlığı, akılsal ve doğal bir zorunluluktur.
- **Haldun’a göre**, mülkün düzeni için herkes tarafından kabul edilen ve hükümlerine boyun eğilen kanunlar, akıllı kişiler, devlet büyükleri ve işlerinde basiret sahibi olmuş kişiler tarafından ortaya konmuş ise **AKSİ SİYASET**, Allah tarafından tanzim edilmişse **DİNİ SİYASET**, söz konusu olur.
- **SİYASİ MÜLK ise**, dünyevi işleri yerine getirmek ve zararların giderilmesi husunda, akli düşüncenin icapları dahilinde tüm halkı sevk ve idare etmek anlamına gelir.

Montesquieu (1689-1755)

- **Montesquieu**, Aydınlanma döneminin ilk ve en büyük sosyoloğu sayılmıştır.
- **Aydınlanma Çağı**: Batı Avrupa’da 17. Ve 18. Y.y.’da gelişen, akılcı düşünceyi vurgulayan, insan aklını değişmez kabul edilen önyargılardan, hurafelerden ve ideolojilerden kurtarmayı amaçlayan felsefe hareketinin başat olduğu dönemi ifade eder.
- **Aydınlanma felsefesinin veya hareketinin**, Avrupa’da bir düşünce hareketi olarak kapitalizmin gelişimiyle, *Rönesans, reform ve hümanizm* akımlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıktığı söylenebilir.
- **Montesquieu**: *Kanunların Ruhu* (kitap)
- **Montesquieu**, toplumun yasalarını, örg ve adetlerini toplumsal yapıyla ilişkileri çerçevesinde ele alarak inceler.
- “*Önce kişileri inceledim; kanunla geleneklerin o sonsuz değişikliği içinde onların yalnız kendi keyif ve isteklerine göre yönetilmediklerini anladım.*” Diyen **Montesquieu, geniş anlamıyla** kanunların, olayların mahiyetinden doğan zorunlu bağlar olduğunu ve bu açıdan bütün varlıkların kanunları olduğu gibi insanların da kanunları bulunduğunu belirtir.
- **Montesquieu**, karmaşık ve değişken bir görünüm arz eden toplum manzarasının gerisinde, aslında davranışlardan, kurumlardan ve yasalardan oluşmuş düzenli bir yapı bulunduğunu düşünür.
- **Bütün** toplumsal olgular birbirine bağlıdır. **Her** özgül yasa, başka bir yasayla bağlantılıdır.

- **Althusser' göre** “Kanunların Ruhu” adlı eserinde; “Bu yapının konusu, dünyada yaşayan tüm halkların yasalar, çeşitli itiyatları ve adetleridir. İnsanların benimsediği kurumların tümünü kapsadığı için bunun devasa bir konu olduğu söylenebilir.”
- Ondan önceki **Hobbes, Spinoza ve Grotius** gibi düşünürler, toplumun gerçek tarihinin teorini yapacakları yerde, toplumun özünün teorisini yapmışlardır.
- **Descartes'in** spekülatif fiziği, **Newton'un** deneysel fiziğinden nasıl ayrılıyorsa, onların bilimi de **Montesquieu'nun** biliminden aynı ölçüde ayrılıyordu.
- **Montesquieu**, toplumsal sorunları, Aydınlanma Çağı'nın spekülatif tutumundan sıyrılarak *kurumsal, geleneksel ve çevresel* şartlarla açıklamaya çalıştığı için, bazı yazarlar tarafından çağdaş siyaset biliminin kurucusu sayılmıştır.
- **Doğal hukuk-pozitif hukuk ayrımının başlangıcı**, Antik yunan'a ve roma'ya kadar götürülebilir.

Doğal hukuk akımına göre hukuk, insan iradesinin ürünü değildir. Yasaların kaynağını, doğada ve insan doğasında aramak gerekir. Doğaya uygun olarak bütün insanlar için geçerli olan, aynı kalan ve değişmeden sonsuza kadar süren gerçek bir yasa vardır. Bu yasa, ahlaki nitelikte bir yasa olup, insanları ödevlerini yapmaya yöneltir ve onları hatalı veya kötü davranmaktan alıkoyar. Doğal hukuk düzeni, ideal bir hukuk sistemi olup neyin iyi ya da kötü olduğunu tespit eden daha üst konumdaki hukuktur.

- **Montesquieu'nun kanunlar** hakkındaki kuramında esas olarak üç(3) kavram öne çıkar: *Yasalar, gelenekler ve davranış tarzları*.
- **Ona göre kanunlar**, vatandaşların davranışlarını; *gelenekler* ise insan davranışlarını düzenler.
- **Gelenekler** daha çok kişinin iç yönetimiyle ilgiliyken, **davranış tarzları** dış yönetimiyle ilgilidir.
- **Gelenekler ve davranış tarzları**, kanunların yerleştiremediği veya yerleştirmek istemedikleri alışkanlıklardır.
- **ARON'a göre**, yasalar ile gelenekler arasında yapılan ayırım, devlet tarafından verilmiş emirler ile toplum tarafından benimsenilmiş kurallar ayırımına karşılık gelir.
- **Montesquieu'ya göre insanlar**, bütün vatandaşlar arasındaki bağları düzenlemek için kanunla meydana getirmişler ve bunlara “*Medeni Hukuk*” demişlerdir.
- **Aynı şekilde**, toplumlar arasındaki bağları düzenlemek için geliştirdikleri kanunların sonucunda ise “*Devletler Hukuku*” ortaya çıkmıştır.
- **Yönetenlerle yönetilenler** arasındaki bağları düzenlemek amacıyla yaptıkları kanunlar ile de “*Siyasi Hukuk*”a hayat vermişlerdir.

Beccaria (1738-1794)

- **Klasik Kriminoloji Okulu'nun** kurucusu sayılan Beccaria'nın ceza bilimi hakkındaki fikirleri, Aydınlanma Çağı olarak da nitelenen 18. Y.y baskın toplumsal ve felsefi düşüncesinden büyük ölçüde etkinlenmiştir.
- **Aydınlanma düşüncesinin temel özellikleri:**
 - Aklın yücelmesi
 - Hümanist ideallerin önemsenmesi
 - Bilgiye, özgürlüğe ve mutluluğa ulaşmak için çabalama,
 - Gerçekliğe vurgu
 - Mevcut toplumsal düzenin eleştirisi
- **Hobbes, Locke, Montesquieu, Voltaire ve Rousseau** gibi düşünürlerin toplumu, insan doğasında hareketle bir toplumsal sözleşme teorisi temelinde kavrayan görüşleri, **Beccaria'nın** suçlar ve cezalar konusundaki görüş ve düşüncelerini büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Toplumsal sözleşme teorisine göre insanlar, toplum haline gelmeden ve devlet kurmadan önce bir “doğa durumu”nda veya “doğal yaşam hali”nde bulunuyorlardı. Bazı düşünürler tarafından, insanların sürekli olarak birbirleriyle savaş halinde oldukları bir dönem olarak kavramlaştırılan doğal toplum hali, başka bazı düşünürler tarafından bir özgürlük ve mutlu yaşam dönemi olarak nitelendirilmiştir. Doğal toplum halinde insanlar, ister Hobbes’in kavramlaştırdığı şekilde savaş halinde olsunlar, ister Lock’un düşündüğü gibi eşit ve özgür konumda bulunsunlar, zamanla herkesin itaat edeceği bir egemene, ilişkilerine ve davranışlarına yön verecek kurallara ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar, aklını kullanarak doğa yasalarına uygun bir şekilde, kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile kendilerini yönetmek ve temsil etmek üzere, bütün haklarını sözleşmeye taraf olmayan bir egemene devrederek devleti kurarlar ve bu sayede de doğa halinden uygar toplum haline geçerler.

- **Klasik Kriminoloji Okulu**, suç teşkil eden davranışları, bireylerin özgür iradeleriyle verdikleri kararlarla ortaya çıktığını savunur.
 - **Bu okula göre insanlar**, herhangi bir davranış veya eylemi yapmadan önce, bunun kendilerine ne getirip ne götüreceği, ne kazanıp ne kaybedeceklerini düşünerek karar verip harekete geçerler.
 - **Verilen kararlar**, bireysel akıl yürütmenin ve rasyonel(akılcı) tercihlerin sonucudur.
- **Aydınlanma filozoflarına göre**, toplumun esas özelliği *sözleşme temelli* olmasıdır.
- **Toplumsal sözleşme teorisinin** temelinde yer alan felsefi bir akım olarak **yararcılık**, bütün toplumsal, ekonomik, siyasal ve hukuksal eylemlerin en fazla sayıda insanın en çok mutluluğunu sağlayacak şekilde yönlendirilmesi gerektiğini ileri sürer.
- **Buna göre**, toplumsal sözleşme kurallarının yasa hükümleri halinde somutlaşması gerekir.
- **Devlet**, hukuka itaat eden çoğunluğu, azınlık konumunda bulunan suçlulardan koruyabilmenin bir yolu olarak cezalara dayanmak zorundadır.
- **Toplumsal sözleşmeyi** toplumun temel karakteristiği olarak gören Aydınlanma filozoflarının insan doğası hakkındaki yaklaşımlarının *hedonizm*, *özgür irade* ve *akılcılık* olarak sıralanan üç(3) temel öge üzerine inşa edildiği söylenebilir.
- **Beccaria şöyle bir sonuca ulaşır**: Bireyler, minimum(en az) düzeyde acı çekme pahasına maksimum (en fazla) hazzı ulaşabilmek yönündeki iradi rasyonel tercihlerinden dolayı toplumsal sözleşmeyi ihlal ederler.
- **Beccaria**, “Suçlar ve Cezalar Hakkında” isimli kitabında ceza-adalet sisteminde reform yapmaya duyulan büyük ihtiyacı dile getirir.
- **Kendi zamanındaki** yargı sürecinin işleyişinin ve cezai uygulamaların oldukça irrasyonel(akıl dışı) ve adaletsiz olduğunu düşünen Beccaria, bunların değiştirilmesi gerektiğini ileri sürer.
- **Kendi yaklaşımını** *toplumsal sözleşme teorisi* ve *yararcılık* doktorini üzerine inşa eden **Beccaria**, cezanın sadece toplumsal sözleşmeyi savunmak, toplumsal sözleşmeyi herkesin bağlılığını sağlamak için haklılaştırabileceğini ileri sürer.
- **Beccaria**, intikamcı, ödetici veya sadece cezalandırıcı bir anlayışı değil; cezayı daha iyi ve mutlu bir toplum yaratmaya yönelik caydırıcı ve ıslah edici bir araç olarak kullanmak isteyen yaklaşımı temsil eder.

Maine (1822-1888)

- **Karşılaştırmalı hukuk** ve **hukuk tarihi** alanlarında çalışan **Maine**, Hindistan’da yaşamış olduğu tecrübelerin de etkisiyle Doğu ve Batı dünyasının fikirlerini karşılaştırdı ve toplumların gelişim sürecinde bazı ortak noktalar bulunduğunu gördü.

- **Anciet Law(Antik Hukuk)** eserinde, bazı genel hukuk prensiplerini bulmak üzere Hindistan hukuk sistemlerini karşılaştırdı.
- **Ona göre**, tarihsel süreçte toplum ve hukuk “statü”den “sözleşme”ye doğru geliştirdi.
- **Antik zamanlarda bireyler**, geleneksel toplumsal kastlara mensup olup, içinde bulundukları statüleriyle bağlıydı.
- **Modern dünyada ise bireyler**, birer bağımsız varlık olarak görülmeye başlandı.
- **Maine**, kendi yaşadığı dönemde hukukun değişmezliğine vurgu yapan, hukukun sadece rasyonel akıl yürütmeye keşfedilebileceğini ileri süren ve keşfedilen bu hukukun bütün zamanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu savunan felsefi eğilimlere karşı çıkan yaklaşımıyla “**Tarihsel Hukuk Okulu’nun**” temsilcisi olmuştur.
- **Tarihsel Hukuk Okulu’nun Temel Görüşlerini Şöyle Özetleyebiliriz:**
 - **Hukukun temel kaynağı** örf ve adetlerdir. **Hukuk**, daha sonra icthatlarla gelişir.
 - **Yasa koyucu**, toplumsal gelişmeye uyduğu ölçüde gerçek hukuku ifade eder.
 - **Kodifikasyon** veya yasalaştırma hareketi gereksizdir. **Çünkü** hukuk, tarihsel süreç içerisinde kendiliğinden meydana gelir.
 - **Hukuk**, halkın ruhundan doğarak örf ve adet kuralları şeklinde kendini ortaya koyar.
- **Tarihsel Okul**, **hukuku**, tarihsel süreçte herhangi bir insan topluluğunun yaşamında mevcut bulunan toplumsal alışkanlıkların yayılıp gelişmesi olarak görür.
- **Hukuk**, insan eliyle bilinçli bir şekilde planlanan bir tasarım sonucu olmayıp toplumsal hayatta bulunan keşfiyle ortaya konan bir olgudur.
- **Maine’e göre**, giderek evrimleşip gelişen toplumların temelinde patriyarkal aile birimleri halinde örgütlenme yer alıyordu.
- **Temel hukuksal birim**, aile reisi tarafından yönetilen aileydi.
- **Modern hukuk**, özgür bireylerin hukukudur.
- **İnsanlar**, pazarlık ve anlaşma yoluyla gönüllü bir şekilde hukuksal ilişkilere girebilirler, çıkabilirler ve bu ilişkilerini değiştirebilirler.

KLASİK SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR

- **Marx**, kapitalist toplumsal ve ekonomik formasyon biçimi üzerine odaklanırken sınıf egemenliğini ve sınıflar mücadelesini açıklamaya çalışırken,
- **Durkheim**, toplumsal bütünleşme ve toplumsal dayanışma kalıplarındaki değişimi analiz ediyordu.
- **Weber ise** söz konusu değişimleri rasyonelleşme süreci bağlamında ele alarak anlamaya çalışıyordu.
- **Marx**, tarihsel materyalist yaklaşımla temel toplumsal olgular olarak kapitalist üretim ilişkilerini, sınıfsal yapıyı ve sınıf çatışmalarını analiz ederken,
- **Durkheim**, işlevselci yapısalci yaklaşım çerçevesinde daha ziyade kültürel değerler ve normatif yapı üzerinde yoğunlaşıyordu.
- **Çalışmalarında** zaman zaman pozitivist ve yorumsamacı yaklaşım sergileyen **Weber** ise rasyonelleşme veya usallaşma süreci bağlamında, daha çok bürokratik ve siyasal yapılar ile egemenlik biçimlerine odaklanıyordu.
- **Pozitivist hukuk akımı**, hukuku esas olarak egemen otorite tarafından konmuş ve zorlama gücüyle donatılmış bir kurallar bütünü olarak tanımlar.
 - **Gerçek hukuk**, pozitivist hukuktur(bu yaklaşıma göre).

MARX (1818-1883)

- **Marx için hukuk**, hiçbir zaman başlı başına bir inceleme konusu olmamıştır.
- **Marx’ın temel ilgisi**, kapitalist toplumun eleştirisine yöneliktir.
- **Marx’ın yaklaşımının odak noktası**, sınıf mücadelesi teorisi.

- **Sınıf ilişkileri**, üretim araçları, üretim süreci ve üretilen ürünlerin paylaşımı üzerinde kontrol gücüne sahip olanlar ile metaların gerçek üreticileri oldukları halde böyle bir kontrol gücüne sahip olmayanlar arasındaki ilişkiler tasvir edilir.
- **Sınıf egemenliğinin** ikinci boyutu **Siyasal Egemenliktir**.
- **Devlet**, belli bir sınıfın siyasal egemenliğinin bir aracı olarak kavramsallaştırılır.
- **Devlet**, ekonomik ilişkilerin de kapsamında bulunduğu belli toplumsal ilişkilerin muhafızı olma rolünü oynar.
- **Devlet**, bu rolünü iki katlı bir aktiviteyle(etkinlik) ile yerine getirir: **Hukuk kurallarını koyarak** ve bunları, **itaat etmeyenlere veya ihlal edenlere gerektiğinde zorla uygulayarak** yapar.
 - **Çünkü**, fiziksel güç kullanımı da devletin sahip olduğu önemli bir özelliktir.
- **Siyasal egemenlik**, belli üretim ilişkilerine hukuken bağlayıcı ilişkiler statüsü kazandırır.
- **Marx'ın teorisinin merkezinde** toplumsal sınıflar vardır.
- **Marx**, örneğin Fransız Devrimi'ni, toprak aristokrasisi ile yükselen orta sınıflar arasında büyük çatışmaların bir serisi olarak görür.
- **Marksist yaklaşımda** siyasi ve hukuksal olguların temelleri, egemen toplumsal sınıfın kendi çıkarı peşinde koşması kapsamında değerlendirilir.
- **Hukuk kuralları**, üretim tarzının mekanik bir tarzda basit yansımaları olarak da görülmez. **Hukuk kuralları**, yöneten ya da egemen sınıf tarafından kendi çıkarlarını korumak üzere bilerek inşa edilir.
- **Marxa göre insanlar**, aynı zamanda hukuksal normları, siyasal ve toplumsal organizasyon ile ideolojiyi de yaratırlar.
- **Hukuk tarafından** himaye edilmeyen ve hukuk içinde realize edilmeyen bazı fikirler ve düzenlemeler olmaksızın, bir sistem olarak kapitalizm varlığını sürdüremez.
- **Kapitalizm hukuksal açıdan iki(2) temel ayırt edici özelliği, sözleşme özgürlüğünün bulunması ve üretim araçlarının özel mülkiyeti.**
- **Tarihsel Materyalist yaklaşıma göre**, insan yaşamı, toplumsal ve tarihsel bir yaklaşımdır.
- **Toplumların** değişim ve dönüşümünün gerisindeki asıl etken, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler, zıtlıklar ve çatışmalardır.
 - **Marx** bu yaklaşımıyla *idealist felsefe* ve *yaklaşımları reddetmiş* olur.
- **İdelist Felsefe**: İnsani gerçekliğin değerlendirmesinde ideal ya da ruhsal olana öncelik veren, dünya veya gerçekliğin özü itibarıyla tin ya da ruh olarak varolduğunu, metafizik soyut ilkelerin ampirik öğelerden daha temel ve gerçek olduğunu ileri süren felsefi akım.
- **Altyapı-üstyapı içerisinde** hukuku, esas olarak üstyapıya yerleştirir.
- **Kapitalizmin** ekonomik altyapısı hukuksal üstyapının biçim ve içeriği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.
- **Hukuk**, kapitalist üretim tarzının sözleşme serbestisi, özel mülkiyet, malların mübadelesi gibi temel ilkelerini koruyup muhafaza altına alarak, burjuvazinin siyasal ve ekonomik çıkarlarını koruyup geliştirir.
- **Marx**, hukuku bağımsız bir toplumsal kurum olarak ele alan, onu diğer toplumsal öğelerinden soyutlayarak incelemeye çalışan idealist yaklaşımlara karşı çıkar.
- **Marxa göre hukuk**, kendi başına bir karaktere ve tarihe sahip değildir. **Hukuk**, içinde yer aldığı toplumun üretim tarzını, ekonomik organizasyonunu, sınıf mücadelesini, devletin ve egemen sınıfın iradesini yansıtır.
- **Marxa göre**, hukuksal ilişkilerin gelişip serpildiği ana yatak "*sivil toplum*"dur.
- **Marxa göre**, hukuk kuralları kendi temelleri üzerinde açıklanamaz. **Bu kurallar**, insan zihninin evriminin bir ürünü değildir; tarihsel süreç içerisinde sivil toplumun bağrından çıkıp gelmiştir.
- **İnsanlar**, hukuk normlarına, toplumsal, politik, kültürel organizasyonlara ve ideolojilere de hayat verirler.
 - **Toplumsal-ekonomik formasyon** kavramına yaptığı vurgu da bu yaklaşımı doğrular; **Toplumsal formasyon kavramı**, belli bir toplumda, belli bir andaki tüm ilişkileri kapsar.

- **Sivil Toplum:** Örgütlü, hiyerarşik ve bürokratik sistemli yapıların oluşturduğu devlet alanı ya da siyasal toplum alanı dışında kalan toplumsal yaşam dünyasını ve bu dünya içinde yer alan insan gruplaşmalarını(öbekleşmelerini) ve ilişkilerini ifade eder.

Sivil toplum, tarihsel süreçte insanların yerleşik hayata geçmesinden sonra, toplum yaşamında toplumsal eşitsizliklerin, tabakalaşmanın ve farklılaşmanın yoğunlaşmasıyla birlikte, MÖ yaklaşık 3000-4000 yıllarında devlet denen bir organizasyon ortaya çıktı. Devletin ortaya çıkıp kurumsallaşmasıyla, siyasal toplum-sivil toplum ayrımı şekillendi. Sivil toplum, örgütlü, hiyerarşik ve bürokratik sistemli yapıların oluşturduğu devlet alanı ya da siyasal toplum alanı dışında kalan toplumsal yaşam dünyasını ve bu dünya içinde yer alan insan gruplaşmalarını ve ilişkilerini ifade eder.

- **Marx** için devlet, sınıf egemenliğinin bir organıdır, yani bir sınıfın diğeri üzerindeki baskısının bir aracıdır.
- **Devletin** cebir kullanımı, sınıf egemenliğini sürdürmenin araçlarından biridir. **Diğer araç ise** ideolojik egemenliktir.
- **İdeolojik egemenlik**, siyasal egemenliği güçlendirmeye hizmet ederken; **devlet organları** da egemen sınıfın ideolojisinin aktarıcısı olarak işlev görür ve bu ideolojinin yayılmasında önemli bir rol oynar.
- Sözleşme ve özel mülkiyet ilişkileri gibi ilişkiler, **temel hukuksal ilişkilerdir**.
- **Marxa muahlif olanlar**, onu ekonomik temele çok önem vermekle, hukuku egemen sınıfın bir aracı olarak görmekle, hukuksal mekanizmaları ve kurumları, yöneten sınıfların basit bir aracı veya aleti konumuna indirmekle eleştirilir.
- **Hukuk konusundaki analizinde** din, kültür, siyaset gibi ekonomik dışı etkenleri yeterince dikkate almaz.

Durkheim (1858-1917)

- **Durkheim**, “kapitalizm” kelimesini nadiren kullanılmıştır.
- **Durkheim’a göre**, toplumsal yaşam doğal bir olgudur. **Bu olgunun** incelenmesi, sadece bilimsel araştırmayla mümkün olabilir.
- **Toplumsal yaşam**, metafizikten ve ön kabullerden uzak durularak doğal bilimlerin bilimsel metoduyla(yöntemiyle) incelenmelidir.
 - **Bu incelemeyi** yapacak bilim dalı ise **sosyolojidir**.
- **Durkheim**, sosyolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayırmak üzere sosyolojinin kendine özgü bir inceleme nesnesi olduğunu belirtir ve **üç tür toplumsal olgu öbeğinden** bahseder.
 - 1- **Nüfusun**, bölgesel örgütlenmenin, teknolojinin, binaların ve makinelerin hacmi ve yoğunluğu gibi morfolojik yapıyla ilgili olgular.
 - 2- **Normatif** düzeydeki inançların, kuralları ve pratikleri de(uygulamaları da) kapsayan aile, din, siyaset ve ekonomi gibi toplumsal kurumlar.
 - 3- **Ahlaki** kavramları, dinsel dogmaları, siyasal ve hukuksal kuralları içeren düşünce akımları ve kolektif temsiller.
- **Durkheim**, ayrıca “*maddi bakımdan objektif(tarafsız) olgular*” ve “*kolektif imajlar olarak olgular*” ayrımı yapar.
- **Kolektif imajlar olarak olgular**, aynı zamanda ahlaki öğelerle yüklü olgulardır. Bu konular bilimin konusu olmaya elverişli değildir.
- **Durkheim**, toplumsal olguları, psikolojik olgulardan da ayırır.
- **Toplumsal olguların**, psikolojik öğelerden hareketle açıklanamayacağını, sadece başka toplumsal olgularla açıklanabileceğini düşünür. **Geniş çaplı** ve **makro ölçekte** toplumsal olgularla ilgilenir.
- **Durkheim için hukuk**, ikinci derece ilgi konusudur.

- **Hukuku**, toplumun ahlaki yapısından çıkarma ve onu toplumsal ahlakın bir ifadesi olarak kavramlaştırma eğilimindedir.
- **Ahlaki fenomenlerin**, doğrudan gözleme ve incelemeye konu olamayacağını düşünen Durkheim, bu sorunu aşmak üzere ahlaki olgunun yerine, onun dışsal bir göstergesi veya temsil edici bir simgesi olarak hukuku inceleme konusunu yapar.
- **Hukuk**, toplumsal dayanışmanın en istikrarlı, düzenli, örgütlü ve belirgin formudur.
- **Durkheim'a göre**, toplumla birlikte hukuk da değişir.
- **Durkheim**, hukuk, din ve ahlak arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünür.
- **Onun teorisinde kutsal alem ve dünyevi alem** ayrımı önemli bir yer tutar.
- **Durkheim**, normatif dünyada dinin önemli bir işleve sahip olduğunu da belirtir.
- **Mekanik dayanışmanın** egemen olduğu geleneksel toplumlardan organik dayanışmanın baskın olduğu modern toplumlara geçiş sürecinde, giderek artan iş bölümü ve uzmanlaşma ile birlikte, sekülerleşme veya dünyevileşme söz konusudur.
- **Durkheim'in analizinde** hukuk, din ve ahlak üçlüsü bir arada bulunur.
- **Daha az formel** olandan **daha çok formel** olana doğru bir sıralama yapıldığında; davranış kurallarının altı bir setine ulaşılabilir; Adabımuâşer-et kuralları, formüller, örf-adetler, ahlak, din ve hukuk olarak.
- **Durkheim için**, toplumsal evrimleşme sürecinde temel olgular, toplumsal farklılaşma ve bütünleşmedir.
- **Durkheim'in** suç ve ceza konusundaki teorisini değerlendirmede, **kolektif bilinç** anahtar kavramdır. **Bu bağlamda** insani suçluluktan ve dinsel suçluluktan söz eder.
- **Dinsel suçluluk**, kolektif şeylere karşı işlenen suçları ifade ederken; **İnsani suçluluk**, bireylere karşı işlenen hilecilik, hırsızlık ve cinayet gibi suçlara gönderme yapar.
- **Tarihsel süreçte**, insani suçluluğun giderek dinsel suçluluğun yerini aldığını düşünür.
- **Dinsel suçluluk**, kamu otoritesine, onun temsilcilerine, örf ve adetlere, dine karşı işlenen suçluluğu ifade ederken; **İnsani suçluluk**, hırsızlık, şiddet ve hile gibi bireylere zarar veren suçları anlatır.
- **İlkel toplumların** ceza hukuku **birinci tipi**, ileri toplumların ceza hukuku ise **ikinci tipi** içerir.

Weber (1864-1920)

- **Weber**, nedensel analiz üzerindeki **pozitivist** vurgusuyla **hermenötik** anlama kavramını sentezlemeye çalışır.
- **Weber'in hukuka** yaklaşımının ağırlıklı olarak **pozitivist** nitelikte olduğu söylenebilir.
- **Weber**, pozitif hukuk ile insan eliyle yaratılmayan, ahlak kurallarını da içeren doğal hukuk arasında ayrım yaparak, sosyolojinin sadece pozitif hukuk ile ilgilenmesi gerektiğini ifade eder.
- **Eğer doğal hukuk ilkeleri**, özgül toplum koşullarında insan davranışına anlamlı birer rehber olarak hizmet edebiliyorsa sosyolojik incelemenin konusu olmalıdır.
- **Weber** her zaman, **hukuksal gelişme** ile **ekonomi tarihi** arasındaki karmaşık ilişki ile yakından ilgilenir.
- **Weber'in teorisinde hukuk**, ekonomi, bilim ve siyaset, birbirleriyle karşılıklı ilişkileriyle ve bağımsız pozisyonlarıyla (durumlarıyla) ele alınır. **Hiçbirinin** diğerine önceliği söz konusu değildir.
- **Weber'e göre** hukukun rasyonelleşmesi, tarihsel süreçte belli aşamlardan geçilerek mümkün olmuştur.
- **İlkel toplumlardaki hukuk**, ilahi bir görünümde olup büyücü, falcı ve dini kimlikli kimselerden ve onların karizmalarından kaynaklanıyordu.
- **Bu hukuk**, keyfilik yanı ağır basan karizmatik nitelik taşıyordu. Yani hukuku yaratan otoriteler kendi arzularına göre yorumlar geliştirip keyfi düzenlemelere ve uygulamalara gidiyorlardı.
- **Zamanla hukuk yaratıcıları**, ortaya çıkan toplumsal tepkileri yumuşatmak, toplumdaki gelenekleri ve görenekleri daha iyi bir şekilde kavrayabilmek için kendilerine danışmanlar buldular ve böylece hukukun rasyonelleşmesine yönelik **ilk adımları** attılar.
- **Sonraki aşamada yöneticiler**, ekonomik toplumsal ve etik dengeyi sağlamak bakımından rasyonelleşme doğrultusunda bir adım daha atarak uzman kişileri ve öbekleri devreye soktular.

- **Son aşamada hukuk**, uzmanlar aracılığıyla gerçekleştirilen ve belirli bir sistematığe sahip kurallar biçiminde görünüm kazandı.
- **Weber'in teorisinde insan eylemleri**; *geleneksel eylemler, duygusal eylemler ve değer yönelimli rasyonel eylemler ve amaca yönelik rasyonel eylemler*.
- **Geleneksek eylemler**, toplumdaki mevcut geleneklere göre basit tarzda, her zaman aynı şekilde icra edilen davranışları ifade eder.
- **Duygusal eylemler**, esas olarak duygular tarafından belirlenen eylemlere gönderme yapar.
- **Değer yönelimli rasyonel eylemler**, din, etik veya estetik gibi değer sistemlerine yönelik ve bu değerler temelinde şekillenen davranışları anlatırken;
- **Amaca yönelik rasyonel eylemler**, pratik amaçlara yönelik olup rasyonel tercihler tarafından belirlenen davranışları ifade eder.
- **Modern kapitalizm** amaçsal rasyonel davranışın prototipini oluşturur.
- **Weber**, ekonomik hayattaki rasyonalite ile hukuksal düşüncedeki rasyonalite arasında açık bir bağ kurar.
- **Hukuksal düşüncenin** mantıki-formel rasyonalitesi, ekonomik davranışın amaçsal rasyonalitesini oluşturur.
- **Weber'in teorisinde** modern hukukun oluşumu ve gelişimi ile kapitalizm arasında yakın bir ilişki vardır.
- **Avrupa Hukuk Sisteminde hukuk**, siyasal faaliyetlerin diğer yanlarından ayrılmıştır.
 - **Uzmanlaşmış** profesyonel hukukçular topluluğu vardır.
 - **Hukuk kuralları**, bilinçli bir şekilde belirlenir.
 - **Yasa koyma süreci**, dinsel etkilerden ve diğer geleneksel değer kaynaklarından nispeten bağımsız olarak işler.
 - **Somut kararlar**, evrensel kuralların uygulamasına dayalı olup karar verme süreci, sürekli bir şekilde politik müdahaleye konu olmaz.
- **Weber'e göre formel-rasyonel** bir hukuk sistemi, rasyonel kapitalizm için en uygun sistemdir.
- **Rasyonel kapitalizm**, idari altyapının oluşturulmasında, bürokrasinin şekillendirilmesinde, ekonomik ve ticari sözleşmelerin düzenlenmesinde öngörülebilir ve istikrarlı bir yapıyı zorunlu kılar.
- **Weber**, ekonomi ile hukuk arasında olduğu gibi, siyasal ve hukuksal yapılar arasında da karşılıklı ilişkiler bulunduğunu düşünür.
 - **Bu çerçevede**, hukuksal düşünce tipleri ile egemenlik tipleri arasında yakın bir bağlantı kurar.
- **Hukuk yaratma sürecinin**, *karizmatik egemenlik, geleneksel egemenlik ve yasal rasyonel egemenlik tipleriyle* bağlantılı olarak geliştiğini düşünür.
- **Karizmatik hukukun oluşumunda** olağanüstü kişisel niteliklere sahip bulundukları inanılan karizmatik şahsiyetler belirleyicidir.
- **Geleneksel hukuk**, geçmişten beri süregelen örf ve adetlere dayalıdır.
- **Geleneksel toplum yapısında modern toplum tipine geçiş sürecinde**, bir hukuk kaynağı olarak örf-adet veya geleneğin önemi azalır ve bunun yerini parlamento ve modern bürokrasi almaya başlar.
- **Weber, hukuku**, kültürel bir normlar sisteminden daha yapılaşmış bir formel kurallar sistemine doğru evrimleşen bir olgu olarak görür.
 - **Bu süreçte modern rasyonel hukuk**, önceden çevresi çizilmiş karar alma prosedürlerine tam bir bağlılığa dayanır.
 - **Buna uygun olarak** yürürlüğe konan hukuk kuralları, neşri kabul edilir.
- **Weber'e göre**, modern bürokratik devlet yapısında rasyonel-yasal otorite, hukukun tarafsız otoritesinin sayesinde kişisel otoritenin yerini alır.
- **Yasama eliyle** kural koyma ve yargısal yolla karar üretme süreçleri birbirinden ayrılır.
- **Modern devlet**, rasyonel bir bürokrasiye, rasyonel bir anayasa, rasyonel hukuk kurallarına ve yasalarına sahip bir devlettir.
- **Hukuk**, insan eliyle bilinçli bir şekilde konmuş soyut kurallar bütünüdür.
- **Kanunlar**, herkesin bunlara uyması beklenerek açıklanır.
- **Weber'in teorisinde hukuk**, ekonomi ve politika, birbirleriyle ilişkilerinde hem bağımlı hem bağımsız değişken pozisyonu kazanabilir.
- **Weber'in hukuk hakkındaki analizi(çözümlemesi)**, ağırlıklı olarak Batı tecrübesine dayalı olmanın sınırlarını da taşır.

VİZE SON ÜNİTE